

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2005
FORFATTER:	Birgith Rigenstrup Gimm
TITEL:	Danmarks første kvindelige kemigraf.
KORT RESUME:	Forfatterens erindringer om sin læretid på Kolding Klicheanstalt.

DANMARKS FØRSTE KVINDelige KEMIGRAF

AF BIRGITH RIGENSTRUP GIMM

Min skoletid var forbi, da jeg gik ud af 3. real lige før eksamen. Skolen sagde til min far, at jeg skulle stramme mig meget an, hvis jeg skulle få en eksamen, jeg kunne ikke, gad ikke, måske skyldtes det, at jeg var ordblind, og jeg gik da også til ekstra undervisning i den gamle Blæsbjergskole, af alle kaldet Hjælpeskolen.

Min mor tog mig og mine tegninger under armen og gik op til en reklametegner, hvis firma hed Handsted Reklame. Han havde tegnestue på hjørnet af Fredericiagade og Mazantigade lige over for købmand Fløe Nielsen. Handsted Reklame søgte en elev, men vi skulle selv betale for at få mig i lære. Det var ikke så smart, så vi måtte prøve noget andet. Det var ærgerligt, det havde ellers lige været mig. Men pengene var vel ikke til det dengang.

Det blev i stedet for til en læreplads på en klichéfabrik. Den 1. september 1954 kom jeg i lære på Kolding Klichéanstalt, der lå i Korsgården på hjørnet af Østergade og Helligkorsgade ovenover det daværende Pedersen og Albrechtsen, der handlede med herretøj. Nu er der forretningen Jørgen & Jørgine.

På klichéanstalten havde vi en driftsleder, der hed William Petersen. Han var en meget dygtig mand, der lærte mig meget. Indehaveren hed Karl Johan Kloster, han var søn

af slagtermester Kloster i Katrinegade i Kolding.

Efter ca. et år gik fabrikken fallit, og den blev opkøbt af Jyllands Clichéfabrik, Mazantigade 10. Her fortsatte jeg min læretid. Også William Petersen og Kloster fulgte med samt en anden lærling, Leif Pedersen, og en svend Benno Lund.

Det varede ikke længe, så rejste Petersen, og ejeren af clichéfabrikken blev min læremester. Poul Sørensen var en mand af få ord, men vi kunne godt sammen. Læretiden var ca. fire år, og det var et udpræget mandefag.

Jeg var udlært den 31. august 1958 og var så Danmarks første kvindelige kemigraf. Det gav anledning til et værre rend af journalister og fotografer fra hele landet, bl.a. Tidens Kvinder – spændende at være midtpunkt bare for en kort stund.

Det blev til ca. 20 år i faget i Mazantigade. Faget var opdelt i to selvstændige uddannelser en ætser- og en fotografuddannelse. Jeg blev fotograf, det, der i dag kommer faget nærmest, er nok litograf. En udlært ætser var også ansat, han var en lang tynd krølhåret ugift mand, der elskede jazz, men drak alt for meget. Han levede kun af wienerbrød og øl. Som lærling måtte jeg hente mange, mange øl, de blev hentet på hjørnet af Mazantigade og Fynsvej hos købmand Fløe Nielsen. En-

Kolding Klichéanstalt i Korsgården, 1954. Fra venstre Benno Lund, William Pedersen, artiklens forfatter og Leif Petersen.

gang blev jeg så sur over det, at jeg klirrede højlydt med flaskerne, som altid stod i mørkekammeret, alle blev meget sure.

Alt var meget gammeldags i Mazantigade, men vores fotografiapparat og lysbordet flyttede med fra Østergade, godt, for det var der, meget af mit arbejde foregik.

Indehaveren Poul Sørensen var en god læremester, og jeg fik lov til at arbejde selvstændigt, men meget alene. Poul Sørensen var medlem af Kolding Byråd, formand for Kolding Idrætsforening og med i en masse andre ting, så han var meget væk fra fabrikken. Det syntes jeg ikke gjorde noget, for så

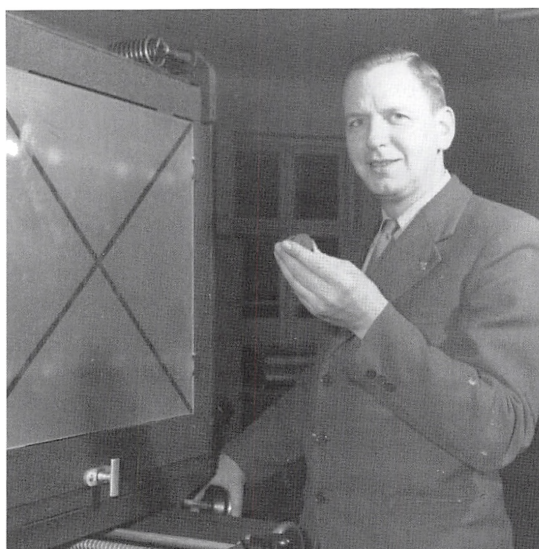
var det jo mig, der stod med ansvaret, og det havde jeg det godt med.

Jeg vil fortælle lidt om, hvor gammeldags vi arbejdede. Jeg fotograferede på glasplader, og den fotografiske hinde, der var på pladerne, hældte vi selv på – emulsion hed den. Den kunne ikke tåle varmen om sommeren, og da vi intet køleskab havde, hentede jeg hver dag i sommerhalvåret en halv blok is på Slotsmøllen, der lå skråt over for fabrikken i Mazantigade. Isen kom i en metalspand og blev sat ind i et lille isskab i mørkekammeret. Nu kunne vi holde emulsionen nogenlunde kold.

Vi brugte glasplader i forskellige størrelser helt op til 40x50 cm. Der skulle et bestemt håndelag til at holde så store glasplader og samtidig hælde emulsion på i et jævnt lag. Jeg holdt i de to hjørner og fik emulsionen til at løbe rundt på hele pladen i et tyndt lag, det tørrede hurtigt, og pladen blev sat i en lystæt kassette. Alt dette foregik i mørkekammeret. Nu kunne jeg tage kassetten, der var temmelig tung, og sætte ud på fotografiapparatet, en stor kolos på ca. 1½ m bred, 2 m højt og 6-7m langt, som stod midt på gulvet.

Affotograferingen af billeder til trykning i bøger og aviser foregik igennem et raster: 25 linjer til trykning i avisen, 34, 40, 48 og 54 linjer til finere tryksager. Ved hjælp fra kulbuelys blev billedet fotograferet igennem rasteret og over på glaspladen i kassetten. Kunsten var så at lade den rigtige mængde lys passere igennem rasteret og ind på glaspladen. Så gik turen tilbage til mørkekammeret, fremkaldelsen og fikseringen af glaspladen. Senere fik vi film, der var forpræpareret – ren luksus, men fremgangsmåden var den samme.

Nu kunne vi komme frem i lyset og se, hvordan arbejdet så ud. Med forskellige kemikalier kunne vi pynte lidt på resultatet. Så skulle pladen tørre. Hvis der var tid nok, blev den sat i et gammeldags opvaskestativ, ellers overhældte jeg pladen med sprit, holdt den i to hjørner og satte en tændstik til. Det tørrede hurtigt, men der var en risiko for, at glaspladen revnede eller emulsionen rullede af. Hvis glaspladen havde bare en lillebitte revne, sprang den, og jeg kunne begynde forfra. Det krævede virkelig håndelag og mod. Tænk på, hvor store glaspladerne kunne være.

Fabrikant Poul Sørensen, Jyllands Clichéfabrik, februar 1957. Foto P. Thastum.

Det værste var, når vi arbejdede for morgenavisen Jydske Tidende, der skulle i trykken med de seneste nyheder ledsaget af billeder – og så pladen sprang. Sådant noget skete altid når der var allermest travlt. Der var deadline på avisen kl. 23.

Nå, så langt så godt. Nu skulle motivet fra glaspladen over på en zinkplade, igen skulle der en slags emulsion på pladen, der blev tørret i en hjemmelavet slynge. Når den var tør, blev den lagt sammen med glaspladen og belyst fra glassiden. Lyset gik igennem, der hvor rasteret havde dannet skygge. Belysningstiden var vel 7-15 min. Zinkpladen var nu klar til bortskyldning af den emulsion, der ikke havde fået lys – og vupti var zinkpladen klar til at gå videre i produktionen af clichéen. Det skete i ætseriet, det var ikke min afdeling, men det hændte, at jeg hjalp lidt til

her også. Zinkpladen kom nu i syrebade, og de steder, hvor lyset ikke var gået igennem og som fremstod klart, blev borttætset. Til sidst stod kun de punkter tilbage, der havde fået lys, og det var dem der dannede billedet til tryksagen, groft fortalt.

Alt i alt kunne det vel tage en times tid, fra vi fik et pressefoto, og til den færdige cliché blev afleveret på avisens trykkeri. Vi var dygtige, og det skulle gå stærkt, når klokken var 21, 22 eller 23 om aftenen, og næste dags avis skulle i trykken, så læserne kunne få gårsdagens nyheder i morgenavisen. Billederne fik vi fra pressefotograferne Niels Lisberg og Peter Thastum, sidstnævnte var tilknyttet Kolding Folkeblad.

En sjov ting, selv i 1950'erne, var, at vi for at spare på strømmen skulle udnytte solens stråler til at belyse zinkpladerne med. Vi slæbte en hjemmelavet kopiramme ned i gården fra 2. sal, og så var det bare at håbe på, at solen skinnede, og at der ikke gik ret mange skyer for den. Det kunne ske, at jeg glemte rammen i gården, og så var det om igen, for hvor meget lys havde den fået, solen er jo kraftigst midt på dagen, hvor mange skyer var der gået for solen, og havde solen overhovedet skinnet?

Der var et par år forinden opfundet et apparat, som gennem telefonen kunne sende billeder over længere afstande. Telefoto kaldte vi det. Min chefs bror Åge Sørensen, der var kommet til clichéfabrikken fra København for at overtage kontoret, blev valgt til at tage disse fotos hjem til redaktionen. Skete der noget ude i verden, der skulle med i avisen næste dag, blev jeg hentet i taxa – jeg gav altid besked om, hvor jeg var efter arbejdstid, var altid til at få fat i. Det skete

også den aften, den amerikanske præsident John F. Kennedy blev myrdet. Hele redaktionen var på den anden ende. Alle var nærmest i chok. Taxa kørte i fast rutefart med telefoto fra redaktionen ud til mig i Mazantigade og retur med de færdige clichéer til sætteriet, og der kom hele tiden nye billeder, der var mere dramatiske end de forrige. Der har været mange hasteopgaver på Jyllands Clichéfabrik, men dette tror jeg var det værste og mest dramatiske.

I min læretid, der varede næsten 5 år, var jeg fire gange på fagskole i København. Grafisk Højskole hed den og lå lige bag ved Radiohuset. Der var et skolehjem, som de lærlinge, der kom fra provinsen, kunne bo på. Vi var på skolen ca. en måned hvert år. Da jeg var eneste pige, kunne jeg ikke bo på skolehjemmet. Det første år var jeg hos min morbror i Charlottenlund, men derefter hos min chefs mor, der boede meget tæt på skolen.

Nogle af drengene, nok københavnere, troede, de skulle spille smarte, fordi jeg var en pige, men jeg var jo vant til at arbejde sammen med mænd, så det faldt lidt til jorden. Vi havde to faglærere, de var dygtige men lidt for gamle, syntes jeg, de tillod for mange drengestreger. Jeg blev kaldt "lillesøster" og blev forkælet i klassen.

Det lærlingehjem, drengene boede på, vil i al evighed blive husket for de madpakker, de unge lærlinge hver dag fik med i skole. Der var altid to halve med russisk salat, og inden frokost var der russisk på alle otte halve. Mange madpakker røg direkte i skraldespanden. Jeg husker de madpakker igennem alle de fire år, vi gik på skolen.

På skolen havde vi det sjovt sammen, drengene behandlede mig som en kammerat,

Fagskolen i København 1955. Eleverne står foran det store reproduktionsfotografiapparat.

og vi lavede mange gale streger. Vi var omkring 25 elever og opdelt to og to, der arbejdede sammen. Jeg var sammen med en lærling der hed Vagn, han var fra Randers og en dygtig ung mand.

Med så mange unge mennesker sammen igennem så lang tid, skulle der jo laves lidt ballade. Et af vores påhit var bomber. Vores faglokale lå på 4. sal med vinduer ud mod Rantzausgade, her passerede mange mennesker forbi hver dag, og nogle af dem havde vi held med at bombe. En vatkugle som en knyttet hånd, gennemblødt med vand og kastet ud af vinduet var et vådt våben. Heldigvis ramte vi ikke folk, men et vådt plask lige for næsen af de stakkels mennesker kunne være slemt nok. Vi skreg af grin og fik en skideballe, men vi gjorde det igen næste dag. Det var også de københavnerdrengene, der var så fulde af gale streger....

Efter endt uddannelse var jeg svend og fik straks en lærling, som jeg skulle oplære.

Anders Hedegård var den første, han startede, inden jeg var udlært, så vi delte ham, Poul Sørensen og jeg. Han var en lille tynd dreng, men dygtig og meget lærenem og villig. Min anden lærling hed Benno Kraft, han var meget tunghør, men ellers en sød fyr. Jeg så det som min fornemste opgave at få han frelst igennem svendeprøven, og den gik fint, han overlevede. Så var der en lærling, der hed Kjeld, han var også en flink ung mand. Jeg har senere talt med ham, han bor i Lunderskov, hvor hans søn bringer reklamer ud til min søn, ja verden er lille.

Jeg kunne godt lide de unge, men de fik lov til at bestille noget, jeg tolererede ikke lediggang, men gerne lidt fis og ballade, og det vidste de.

Min bedste tid på klichéfabrikken var, da jeg byggede om. Det hele startede med, at jeg syntes, der skulle lægges nyt gulv. Ja, gør du bare det, sagde min chef, og det gjorde jeg så. Der var gamle trægulve overalt. Hvis jeg havde haft et sådant gulv i dag, skulle det afhøvles og ville blive så flot! De gamle gulve blev rensed for mange års støv, og jeg slog hårde masonitplader på. Ovenpå klistrede jeg linoleumsfliser i to forskellige farver. Det første gulv blev holdt i lysegrå med en enkelt mørk flise imellem. De næste 5-6 måneder tilbragte jeg på knæ med at lægge først plader og så linoleum på gulvene. Det greb om sig over hele 2. salen med to mørkekamre, et kontor, et kopirum, et ætseri, afdækkerrum og et stort atelier. Der blev lagt nyt gulv over det hele.

Der var også et rigtigt stort og gammelt loft med hanebjælker og kun et enkelt rum.

Her lavede jeg et mørkekammer med en meget stor vask, to store rum og en åben plads, hvor de store fotostater kunne hænge og tørre. Alle væggene blev beklædt med bløde plader, der derefter blev tapetseret med grundtapet og malet. Det var et kæmpe arbejde, især de skrå vægge var trælse. På gulvet blev lagt linoleum som på resten af fabrikken. Det var herligt at arbejde med dette, og jeg tror, der gik omtrent et år med disse ting, og indimellem var der jo stadig fotoarbejde, der skulle ordnes.

Vi havde købt naboejendommen nr. 8, og der skulle nu laves fotostater her. I denne ejendom havde der været en cigarforretning med cigarrullefabrikation på første sal. Manden havde hængt sig på loftet for mange år siden, og vi kunne høre ham trave rundt på loftet om aftenen.

På et tidspunkt, vel omtrent i 1963 begyndte jeg at arbejde i lystrykafdelingen. Der havde jeg ca. 10 gode år med tæt kontakt til arkitekter og ingeniørfirmaer. Det var herligt, jeg kunne virkelig godt lide at få en masse fra hånden, lynhurtigt og med et godt resultat. Jeg trykte også salgsbreve og andet på duplikatoren i tre farver. Det var et svinearbejde, men sjovt, og der var meget af det. El-stencilbrænder og duplikator var forløbere for offsettrykkeri. For tegnestuer og arkitekter lavede vi tit beskrivelser. Der var store sager for boligselskaberne med utrolig mange sider i beskrivelserne, og de skulle laves i mange eksemplarer.

Vi havde mange hænder i arbejde, alle reserver blev indkaldt, når de store sager skulle samles, der kunne være op til 200 sider i en sag. Ved en stor sag (vedr. Kringshusene i Bramdrupdam) havde vi taget en lånt fa-

brikshal i brug en weekend. Her havde jeg mit første barn med i barnevogn. I forvirringen faldt han ud af vognen, der skete heldigvis ikke noget.

Min ugeløn var i det første læreår i 1954 på 38,88 kr. Det var en god løn, jeg kendte en damefrisørelev, hun fik 16,00 kr. Jeg brugte næsten ingen penge på mig selv og kunne sætte penge i banken. Jeg købte dog et blad hver måned, Anders And, det kostede 50 øre. Jeg gik til dans, det betalte jeg selv, mens min far betalte min spejderkontingent.

Arbejdstiden var fra kl. 7.00-17.00 med 1½ times middag. Jeg cyklede hjem i middagspausen, ca. 4½ km hver vej, men selvfølgelig skulle jeg hjem, for min mor var god til at forkæle mig og diskede op med ristet

Mazantigade i 1972. De to huse fra venstre er Jyllands Clichéfabrik. I huset længst til venstre var der rammefabrik og salg af billeder. Clichéfabrikken var på 1. og 2. sal.

franskbrød med champignonstuvning på. Mor plukkede dem på marken lige neden for vores hus. Og så havde jeg fået en lillebror nr. to i 1951, og han trak også, tre år og bare så kær.

Der var ikke kaffepauser i min læretid. For øvrigt drak jeg slet ikke kaffe, før jeg blev 40-45 år. Hvis jeg fik en sodavand foræret på arbejdspladsen (købte aldrig selv en), blev den stillet i mørkekammeret, og jeg tog en tår af den engang imellem. Jeg havde jo iskab, så det var fornemt. En sodavand kunne holde i flere dage, og det kan den såmænd endnu, og nu er jeg 67 år. Min mand og mine børn siger, at jeg er lidt fedtet.

Kom jeg af sted til tiden, kl. 17.00 fra arbejde, cyklede jeg hjem og spiste og så af sted igen på Teknisk Skole, der lå i Vesterbrogade. Det var en utrolig flot bygning, med en imponerende indgang. Imellem alle etagerne snoede sig en imponerende trappe, rigtig gedigent træskærearbejde, og med et gelænder jeg aldrig siden har set magen til. Min første tanke var: den ta'r du en køretur ned af hurtigst muligt, men ved nærmere eftersyn lod det sig ikke gøre. På gelænderet var der påmonteret 1 cm høje dupper med 20 cm afstand. Nu har Kolding Realskole købt bygningerne. Mine børn har gået der fra 6. eller 7. klasse og alle tre har en eksamen derfra.

Jeg havde to timer tre gange om ugen. Vi havde tegning og geometri. Det var en dejlig tid, vi var en broget forsamling i klassen: Malere, en glarmester, en brolægger og mig som kemigraf. Her var alle de lærlinge, som man ikke vidste, hvor man skulle placere, men i aftensskole skulle vi. Vi havde tegning, skulle tegne kasser med og uden låg, oplukket låg og i perspektiv. Jeg tegnede også

tapet, mange forskellige slags. Tænk, jeg kunne være blevet designer i tapeter. Jeg nød timerne, for første gang i mit liv var der noget ved at gå i skole. I kælderen var der friso-relever og oppe under loftet tegnelokalerne.

Der var stadig mere dreng i mig end pige, og et raskt slagsmål var helt fint. Drengene viste altid venlighed og slog ikke på pigerne, men ville alligevel ikke stå tilbage for os. En aften var der et godt slagsmål i gang på malertgangen oppe under taget, for sjov, men det kunne rektor Madsen jo ikke vide. Han tilkaldte min far, der var lærer på skolen om aftenen, men ikke for mig. Rektor sagde: Rigenstrup, din datter er ved at tæve en af mine elever. Pludselig så jeg de to lærere, og vi stoppede legen. Min far grinede. Far og jeg fulgtes aldrig ad hverken til eller fra skole.

Når klokken var 21, kørte jeg hjem på cykel, det var bælgmørkt, og jeg havde ikke svært ved at sove om natten efter en lang dag.